

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

О. В. ЗАХАРОВА, кандидат економічних наук
(Маріупольський державний університет)

Анотація. У статті розглянуто особливості глобалізаційних процесів, що відбуваються у сучасному світовому господарстві. Досліджено підходи до виміру рівня глобалізованості країн світу на основі рейтингових оцінок і показника торговельної відкритості країн.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, індекс глобалізації, єдиний простір, торговельна відкритість країни, індекс залученості країни у міжнародну торгівлю.

Інтенсифікація процесів інтернаціоналізації виробництва і капіталів, розширення масштабів транснаціоналізації та розвиток на їх основі інтеграційних процесів визначають основну тенденцію розвитку сучасного господарства. В таких умовах посилюється взаємозалежність і взаємодоповнюваність національних систем, унаслідок чого вони перетворюються в єдину інтегровану світогосподарську систему, виникнення та розвиток якої є проявом процесу глобалізації. Отже, актуалізується питання дослідження глобалізаційних трендів розвитку сучасного світового господарства та постійної оцінки характеру та ступеня їх впливу на розвиток національних економік світу.

Вагомий внесок у розробку концептуальних засад розвитку глобалізаційних процесів і їх взаємозв'язку з іншими процесами, що протікають у світогосподарській системі, зроблений у працях таких українських і зарубіжних вчених, як Б. Баді, О. Білорус, О. Булатова, Е. Гідденс, В. Кувалдін, Т. Левітт, Д. Лук'яненко, А. Мазаракі, Дж. Маклін, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, А. Поручник, Є. Савельєв, Р. Робертсон, Я. Шолте, Д. Хелд та ін. Однак питання невизначеності та багатоаспектності впливу глобалізаційних процесів на різні аспекти розвитку країн та взаємозв'язків між ними зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Актуальність зазначеної проблеми зумовила мету статті, що полягає в оцінці впливу гло-

балізаційних процесів на розвиток сучасного світового господарства.

Термін «глобалізація» виник у другій половині 80-х рр. ХХ ст. Серед перших науковців, хто дав визначення глобалізації, зазвичай, виокремлюють Т. Левітта, Дж. Макліна, Р. Робертсона, які пов'язували процес глобалізації з логікою перетворення світу в єдине ціле [2, с. 11; 4, с. 103]. Більшість дослідників визначають глобалізацію як процес взаємодії різних взаємопов'язаних елементів цілісного світу, підкреслюючи розвиток процесів інтенсифікації світових соціально-політичних відносин, зближення найвіддаленіших місць і подій, наростаючої взаємозалежності культур і суб'єктів міжнародних відносин, що втрачають свої національні контури.

Ян Шолте, узагальнюючи різні трактування поняття «глобалізація», зводить їх до таких ключових загальноприйнятих визначень:

- глобалізація як інтернаціоналізація, виражається у взаємовідносинах між країнами, що характеризуються зростанням міжнародного обміну та залежності, в результаті чого відбувається перехід від «закритих» систем, де головними елементами є національні економіки до глобальної економіки, де окремі національні економіки включені до системи міжнародних процесів та угод;

- глобалізація як лібералізація, тобто як процес зняття державних обмежень і створення «відкритої» світової економіки без кордонів;

- глобалізація як універсалізація, тобто як процес поширення різних об'єктів і досвіду серед людей усю планету;
- глобалізація як вестернізація та модернізація як поняття, що характеризує процеси «американізації» світу, поширення структур модернізму (капіталізм, індивідуалізм, раціоналізм, бюрократизм тощо) на весь світ;
- глобалізація як детериторізація, процес, унаслідок якого суспільний простір більше не відображається в поняттях територіальних просторів, відстаней і кордонів [5, с. 130].

Узагальнюючи наведені визначення, можна виділити декілька ключових властивостей, що визначають сутність і особливості процесу глобалізації: по-перше, це процес формування єдиного простору; по-друге, це процес зростання залежності національних економік і їх перетворення та глобалізовану економічну систему; по-третє, це процес злиття національних ринку у єдиний світовий глобальний ринок.

Економічну глобалізацію можна трактувати як усебічну взаємозалежність національних економік і світового ринку, інтеграцію в загальносвітову систему за допомогою зовнішньої торгівлі, прямих іноземних інвестицій, потоків короткострокового капіталу, переміщення трудових ресурсів, обміну міжнародними технологіями. При цьому одним із напрямів економічної глобалізації є міжнародна торгівля товарами, послугами, технологіями, об'єктами інтелектуальної власності [3].

На початку ХХІ ст. темпи глобалізації торгівлі та капіталу випереджають темпи глобалізації виробництва. Особливістю сучасної міжнародної торгівлі в умовах глобалізації стає все більш тісний зв'язок між торгівлею та прямими іноземними інвестиціями [6]. Глобальному економічному середовищу, за прогнозами провідних міжнародних фінансових інститутів, залишаються притаманними ознаки економічної депресії і досить високого рівня невизначеності перспектив та макроекономічної нестабільності [7]:

- сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується надзвичайно високим рівнем державної заборгованості розвинутих країн світу, для подолання яких потрібно

більше часу та вищої координованості дій на глобальному рівні;

- заходи щодо нейтралізації кризових процесів засобами жорсткого фінансового та фіскального регулювання, до яких переважно вдаються уражені борговою кризою розвинені країни, втрачають ефективність;
- помітно зросла стійкість країн, що розвиваються, до глобальних криз, що пояснюється зростанням якості економічної політики та порівняно меншою частотою внутрішніх і зовнішніх шоків у цих країнах;
- рецесія, зокрема в промислово розвинених країнах, супроводжується потужним зменшенням торговельних потоків у країни, що розвиваються. Зростання попиту на імпорт країн, що розвиваються, фактично є найважливішим чинником, який утримує світову економіку та торгівлю від глибшого спаду;
- глобалізація як провідний тренд у розвитку глобальної економіки зумовлює ризики для країн, що розвиваються, стосовно зовнішніх шоків і припинення зростання.

Характерною особливістю сучасного етапу економічної глобалізації є те, що країни, які перебувають на різних рівнях економічного розвитку, перебувають і на різних ступенях включення в глобалізаційні процеси, а понад 50 найменш розвинених країн практично знаходяться за межами глобальних змін. Враховуючи те, що процес економічної глобалізації здійснюється в різних видах діяльності, то для оцінки глобалізації торговельної діяльності використовується коефіцієнт торговельної відкритості (експортна квота), динаміка якої за різними групами країн представлена в табл. 1.

На початку 80-х рр. рівень торговельної відкритості країн світу оцінювався експортною квотою у розмірі 19,8 %, зокрема розвинених країн – 19,48 %, країн, що розвиваються, – 26,13 %, країн з перехідною економікою – 6,33 %. Упродовж 2012 р. рівень торговельної відкритості розвинених країн збільшився на 44,9 % – до рівня 28,22 %, країн, що розвиваються, – на 42 % до 37,1 %, країн із перехідною економікою – у 5,6 разів до 35,62 %. Експортна квота України дорівнює 50 %, що на 40 % більш ніж у середньому за групою країн із перехідною економікою та на 57,9 % більше

Таблиця 1

Показники торговельної відкритості країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку за період 1980–2012 рр., [10] %

Країни	Рік					
	1980	1990	2000	2010	2011	2012
Розвинені країни	19,48	18,08	21,38	26,53	28,55	28,22
Країни, що розвиваються	26,13	25,58	34,66	35,97	37,61	37,10
Країни, з перехідною економікою	6,33	13,08	45,37	34,58	36,79	35,62
Україна	–	–	62,75	50,41	53,42	50,00
Світова економіка	19,80	19,19	24,56	29,91	31,98	31,68

за середньосвітовий показник. Отже, в умовах глобалізації існує загальна тенденція до збільшення відкритості національних економік. Орієнтація на зовнішні ринки, з одного боку, є потужним стимулом розвитку національної економіки в умовах сприятливої зовнішньої кон'юнктури, а з іншого – коли зовнішній попит зменшується, спад національної економіки може бути непропорційно великим.

Відкритість економіки України залишається на високому рівні, що спричиняє її тісну залежність від зміни зовнішньої кон'юнктури. Надмірна відкритість мала вкрай негативні наслідки для економіки України під час світової фінансової кризи 2008–2010 рр.

Оцінити масштаб інтеграції країни у світовий простір дозволяє індекс глобалізації – рейтинг країн за мірою їх глобальних зв'язків, інтеграції та незалежності в економічній, соціальній, технологічній, культурній, політичній і екологічній сферах. Найбільш відомим є індекс, який розробив у 2002 р. швейцарський Інститут дослідження бізнесу (KOF), що оцінює країни за 24 показниками, об'єднаними у три основні групи глобальної інтеграції: економічна, соціальна та політична. Рейтинг KOF Індексу глобалізації 2012 р. представлений у табл. 2.

Отже, найбільш глобалізовані країни переважно є невеликими за розміром і чисельніс-

Таблиця 2

Індекс глобалізації KOF за 2012 р. (208 країн) [8]

Рейтинг	Країна	Загальний показник глобалізації	Економічна глобалізація	Соціальна глобалізація	Політична глобалізація
1	Бельгія	92,76	92,15	89,75	97,91
2	Ірландія	91,95	93,27	91,43	90,86
3	Нідерланди	90,94	91,91	87,87	93,99
4	Австрія	90,55	85,98	90,28	97,31
5	Сінгапур	89,18	97,39	91,04	75,10
6	Швеція	88,23	88,98	82,13	95,86
7	Данія	88,11	86,00	86,19	93,76
8	Угорщина	87,38	90,5	80,59	92,71
9	Португалія	86,73	83,54	84,50	94,36
10	Швейцарія	86,64	78,39	89,43	94,12
44	Україна	68,48	67,39	57,02	86,33

тю населення, зокрема Бельгія, Ірландія, Нідерланди, Австрія, Сінгапур, Швеція, Данія. Україна посідає 44-те місце в рейтингу. Результати у розрізі основних показників свідчать, що лідерами за показником економічної

глобалізації, що відображає взаємозв'язок між потребами людей і можливостями виробництва та розповсюдження товарів і послуг завдяки міжнародній торгівлі, надходженню іноземних інвестицій, були Сінгапур, Люк-

сембург, Ірландія, Мальта, Бельгія; за показником соціальної глобалізації – Кіпр, Ірландія, Сінгапур, Австрія, Бельгія; та за показником політичної глобалізації, що відображає політичну вагу та вплив країни на світові процеси, масштаби розширення її участі в цих процесах, – Італія, Франція, Бельгія, Австралія, Іспанія. Результати України у розрізі основних показників були такі: економічна глобалізація – 61-те місце; соціальна глобалізація – 69-те; політична глобалізація – 43-те місце.

З 2008 р. Всесвітній економічний форум публікує індекс залученості країн у світову торгівлю (ЕТІ), що вимірює політику держав і ефективність роботи їх установ у сфері ведення міжнародної торгівлі й розвитку економічного співробітництва за чотирма субіндексами: ринковий доступ, адміністративне управління на кордонах, транспортна та комунікаційна інфраструктура, ділове середовище [9]. У табл. 3 наведено рейтинг країн за глобальним індексом залученості країн до світової торгівлі.

Таблиця 3

Позиції країн у рейтингу ЕТІ

Країна	Місце у глобальному рейтингу					
	2008 р.		2010 р.		2012 р.	
	рейтинг	значення	рейтинг	значення	рейтинг	значення
Сінгапур	2	5,71	1	6,06	1	6,14
Гонконг	1	6,04	2	5,70	2	5,67
Данія	6	5,62	3	5,41	3	5,41
Швеція	3	5,66	4	5,41	4	5,39
Нова Зеландія	10	5,52	6	5,33	5	5,34
Фінляндія	7	5,61	12	5,25	6	5,34
Нідерланди	11	5,51	10	5,26	7	5,32
Швейцарія	9	5,58	5	5,37	8	5,29
Канада	5	5,62	8	5,29	9	5,22
Люксембург	12	5,50	9	5,28	10	5,20
Україна	68	3,77	81	3,84	86	3,79

Отже, топ-10 за індексом залученості країн до світової торгівлі формують відносно невеликі відкриті економіки, для яких торгівля є ключем до досягнення ефективності, тому що їх внутрішні ринки малі. Сінгапур продовжує лідирувати у 2012 р. зі значенням – 6,14. Будучи невеликою країною, Сінгапур має дуже відкриту торговельну політику та експортери стикаються тільки з кількома бар'єрами на цільових ринках.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон є господарем деяких найбільш швидко зростаючих і найбільших економік по всьому світу. У рейтингу ЕТІ існує великий розрив між Сінгапуром, Гонконгом і Новою Зеландією та іншими країнами регіону. Це свідчить про те, що Азія до цих пір не повною мірою задіяла можливості торгівлі в регіоні. За винятком 10 кращих і Австралії, яка посідає 17-ту сходинку, країни

регіону залишаються за межами топ-20, з Китаєм на 56-му місці та Індією на 100-й позиції. Японія посідає 18-те місце в загальному заліку ЕТІ у 2012 р. Внутрішній ринок країни знаходиться під захистом через дуже складну структуру тарифів, що поширюються, зокрема, на сільськогосподарську продукцію.

Ряд країн ЄС потрапили до топ-20 рейтингу ЕТІ, що відображає їх добре розвинену інфраструктуру, широко доступні транспортні послуги, а також ефективне адміністрування кордону. Однак їх ефективність торгівлі стримується надмірно обмежувальною єдиною торговельною політикою ЄС.

США посідають 23-тє місце у 2012 р., продовжуючи тенденцію до зниження (у 2008 р. – 14, у 2010 р. – 19), унаслідок погіршення інфраструктури і менш сприятливого навколишнього середовища. Росія у 2012 р. опини-

лась на 112-му місці, нижче, ніж інші великі ринки, що розвиваються. Регіон Близького Сходу та Північної Африки підтримує високий ступінь різноманітності з погляду сприятливих умов для торгівлі, з Об'єднаними Арабськими Еміратами на 19-й позиції. Що стосується України, то у 2012 р. вона посіла 86-ту позицію, продовжуючи тенденцію до зниження (2008 р. – 68-ма, у 2010 р. – 81-ша позиція) [9].

Будучи динамічною базисною функціонально складовою глобалізації, міжнародна торгівля набуває нових характерних рис під дією глобалізаційних процесів, а саме:

- у галузевій структурі глобальної торгівлі товарами спостерігається нарощування частки високотехнологічної продукції, основними експортерами якої є США, Франція, Великобританія, Німеччина, Південна Корея та Сінгапур;

- міжнародна торгівля все більше набуває нематеріального характеру за рахунок збільшенні частки послуг, що продаються, зокрема маркетингових, інжинірингових, консалтингових, фінансових тощо;

- збільшення обсягів зустрічної торгівлі внаслідок інтернаціоналізації виробництва та зростання ролі коопераційних, довгострокових зв'язків, що виходять за межі разових комерційних угод;

- територіальна структура та географія світових торговельних потоків усе більше визначається діяльністю ТНК;

- збільшується частка країн, що розвиваються, за рахунок бурхливого економічного розвитку та зовнішньої експансії Китаю, Індії, Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу тощо.

Отже, закономірності розвитку країн світу в межах світового господарства зумовлені особливостями глобалізаційних процесів. Наведені рейтингові оцінки рівня глобалізованості країн є підтвердженням їх поширення без винятку на всі країни, які з урахуванням національної специфіки мають різний рівень включення до цих процесів. Найбільш глобалізованими є невеликі за розміром національні економіки як європейські, так і азіатські. Гло-

балізація як провідний тренд розвитку сучасної світової економіки зумовлює ризики для країн щодо зовнішніх шоків і можливостей економічного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білорус О. Г. Економічна система глобалізму : монографія / О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2003. – 360 с.
2. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів : монографія / О. В. Булатова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 386 с.
3. Буценко І. М. Показники оцінки процесу економічної глобалізації / І. М. Буценко, Ю. В. Лясова // *Економіка Крима*. – 2011. – № 1 (34). – С. 498–501.
4. Карпець М. О. Сутність, витоки та суперечності глобалізації / М. О. Карпець // *Соціальна філософія та філософія історії*. – 2008. – № 12. – С. 103–107.
5. Крапивний І. В. Глобалізація: сутність, чинник та етапи розвитку / І. В. Крапивний // *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. – 2008. – № 1. – С. 129–137.
6. Мойсей В. І. Функціональна роль міжнародної торгівлі в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В. І. Мойсей // *Міжнародна економіка*. – 2010. – № 4. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2010_4/NV-2010-V4_10.pdf. – Назва з екрана.
7. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності / Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Белінська Я. В. [та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – 43 с.
8. KOF Index of Globalization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalization.kof.ethz.ch/>. – Назва з екрана.
9. The Global Enabling Trade Report 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GETR/2012/GlobalEnablingTrade_Report.pdf. – Назва з екрана.
10. UNCTADStat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>. – Назва з екрана.

О. В. Захарова, кандидат экономических наук (Мариупольский государственный университет). **Глобализационные тренды развития современного мирового хозяйства.**

Аннотация. В статье рассмотрены особенности протекания глобализационных процессов в мировом хозяйстве. Исследованы подходы к измерению уровня глобализации стран мира на основе рейтинговых оценок и показатели торговой открытости стран.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, индекс глобализации, единое пространство, торговая открытость страны, индекс вовлеченности страны в международную торговлю.

O. V. Zakharova, Cand. Econ. Sci., associate professor (Mariupol State University). **Globalization trends of the modern world economy development.**

Summary. The article dwells upon the features of globalization taking place in today's global economy. Approaches to measuring the level of countries globalization on the basis of ratings and trade openness index are investigated.

Keywords: globalization, internationalization, globalization index KOF, common space, trade openness, enabling trade index.